

ГІДРОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Відповідно до вимог Водної рамкової директиви Європейського Союзу, у 2016 році в Україні затверджено Гідрографічне районування території. Відповідні зміни до Водного Кодексу України [1] були затверджені Верховною Радою України 04.10.2016 року.

Згідно статті 13¹ Водного Кодексу України [1], в Україні встановлюється 9 районів річкових басейнів:

- район басейну річки Дніпро;
- район басейну річки Дністер;
- район басейну річки Дунай;
- район басейну річки Південний Буг;
- район басейну річки Дон;
- район басейну річки Вісла;
- район басейну річок Криму;
- район басейну річок Причорномор'я;
- район басейну річок Приазов'я.

Межі гідрографічних одиниць проходять вододілами річкових басейнів і не перетинають акваторій водосховищ та озер. Якщо частина річкового басейну знаходиться поза територією України (транскордонна річка), то й частина межі гідрографічної одиниці збігається з відповідною ділянкою державного кордону України (у річок Дунаю, Вісли, Дніпра, Дону). Для кожної гідрографічної одиниці розробляють план управління річковим басейном – документ, що містить аналіз екологічного стану та комплекс заходів для досягнення цілей з покращення якості вод у встановлені терміни [3,5].

У 2017 Міністерством екології та природних ресурсів України у межах 4-ох річкових басейнів було виділено 13 суббасейнів: у Дніпра (Верхній Дніпро, Середній Дніпро, Нижній Дніпро, р. Прип'ять, р. Десна); Дунаю (р. Тиса, р. Прут, р. Сірет; Нижній Дунай); Дону (р. Сіверський Донець; Нижній Дон); Вісли (р. Західний Буг, р. Сян) [4].

Похідним від гідрографічного районування є водогосподарське районування – поділ основних гідрографічних одиниць на водогосподарські ділянки. Здійснюється для розроблення водогосподарських балансів, важливого механізму регулювання доступу до водних ресурсів. Водогосподарський баланс показує співвідношення між наявними для використання водними ресурсами на певній території і потребами в них у межах цієї території за певний проміжок часу. Кількість та межі водогосподарських ділянок затверджені Міністерством екології та природних ресурсів України (2017 р.) [4]. У межах районів річкових басейнів виділено 132 водогосподарські ділянки: Дніпра – 59; Дністра – 12; Дунаю – 8; Південного Бугу – 11; Дону – 20; Вісли – 3; річок Криму – 8; річок Причорномор'я – 4; річок Приазов'я – 7 [5].

Територія Тернопільської області відноситься до двох річкових басейнів – Дніпра і Дністра, у співвідношенні 20:80% (рис. 1). У Тернопільській області налічується близько 1400 річок та природних водотоків, загальною довжиною понад 6066 км, але переважають річки, довжина яких менше 10 км та водотоки 10-25 км. Згідно класифікації у Тернопільській області є дві великі річки – Дністер і Горинь; п'ять середніх – Збруч, Серет, Стрипа, Золота Липа, Іква; п'ять малих – Нічлава, Гнізна, Коропець, Гнила, Джурина та понад 15 дуже малих річок (потоків довжиною менше 50 км) до яких належать – Ценіївка, Бариш, Восушка, Вільховець, Грабенка, Дупла, Гніздечна, Стрілка, Циганка, Вілія та інші [2, с. 221].

Середня щільність річкової мережі Тернопільщини становить 0,48 км/км². В області вона змінюється від 0,20 (у центрі) до 0,76 км/км² (на її окраїнах). Особливістю гідрографічної мережі є те, що більшість річок протікає у меридіональному напрямку (з півночі на південь) та має досить значний нахил, який коливається від 0,005 м/км (верхів'я Серету й Збруча) до 4 м/км (р. Джурина). Живлення рік області мішане: дощове, талими та підземними водами. Найбільша водонасиченість рік спостерігається навесні – у березні-квітні, під час танення снігу та у першій половині літа, під час випадання частих дощів. У другій половині літа починається нестійка літньо-осіння межень. Льодостав на річках починається

в останній декаді грудня, а інколи на початку січня і триває 60-65 днів [2, с. 222].

Рис. 1. Схема гідрографічного районування Тернопільської області

Основні морфометричні та гідрографічні параметри річкових басейнів Тернопільщини наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Морфометричні параметри річкових басейнів
Тернопільської області**

Назва річки	Довжина річки, км	Площа басейну, км ²	Довжина басейну, км	Середня ширина басейну, км	Щільність річкової мережі басейну, км/км ²
Серет	242	3900	150	26	0,44
Збруч	244	3300	135	24,5	0,49
Нічлава	83	871	75	11,6	0,52
Стрипа	147	1610	105	15	0,38
Коропець	78	511	60	8,5	0,36
Золота Липа	85	1310	90	14,5	0,37
Джурин	51	301	40	7,5	0,76
Горинь*	50	995	51	19,5	0,43
Іква*	40	354	40	9	0,36
Вілія	77	1815	60	30	0,41

* у межах Тернопільської області

Північна частина території Тернопільської області яка відноситься до басейну річки Дніпро, входить до складу суббасейну річки Прип'ять (код М5.1.4) [4]. Ця територія гідрографічно розподілена між трьома водогосподарськими ділянками:

- водогосподарська ділянка р. Стир від витoku до кордону Рівненської та Волинської областей (код М5.1.4.42);
- водогосподарська ділянка р. Горинь від витoku до кордону Хмельницької та Рівненської областей (код М5.1.4.45);
- водогосподарська ділянка р. Горинь від кордону Хмельницької та Рівненської областей до державного кордону (включаючи р. Случ) (код М5.1.4.46) [4].

Південна та центральна частини Тернопільської області, які відносяться до басейну річки Дністер, розділені між чотирьома водогосподарськими ділянками:

- водогосподарська ділянка р. Дністер від гирла р. Гнила Липа до гирла р. Серет (включаючи річки Гнила Липа, Бистриця, Серет) (код М5.2.0.04);

- водогосподарська ділянка річки Серет (код М5.2.0.06);
 - водогосподарська ділянка р. Дністер від гирла р. Серет до Могилів-Подільська (включаючи річку Збруч) (код М5.2.0.07);
 - водогосподарська ділянка річки Збруч (код М5.2.0.08).
- Населені пункти через які проходять межі водогосподарських ділянок у Тернопільській області наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

**Межі водогосподарських ділянок на території
Тернопільської області**

Назва водогосподарської ділянки	Код	Населений пункт (адміністративний район) через які проходить межах водогосподарської ділянки
Басейн річки Дніпро (суббасейн річки Прип'ять)		
Водогосподарська ділянка р. Стир від витoku до кордону Рівненської та Волинської областей	М5.1.4.42	села Збара, Плоске, Горинка, Дзвиняч, місто Кременець (Кременецький район)
Водогосподарська ділянка р. Горинь від витoku до кордону Хмельницької та Рівненської областей	М5.1.4.45	с. Москалівка (Кременецький район), с. Гнидиці (Тернопільський район), с. Вишгородок (Кременецький район), с. Решнівка (Тернопільський район), с. Башуки (Кременецький район), с. Загір'я (Тернопільський район), села Дзвиняча, Горинка, Вербиця (Кременецький район)
Водогосподарська ділянка р. Горинь від кордону Хмельницької та Рівненської областей до державного кордону (включаючи р. Случ)	М5.1.4.46	м. Кременець, села Вербиця, Плоске, Збара (Кременецький район)
Басейн річки Дністер		

Водогосподарська ділянка р. Дністер від гирла р. Гнила Липа до гирла р. Серет (включаючи річки Гнила Липа, Бистриця, Серет)	M5.2.0.04	села Озерна, Хмелівка (Тернопільський район), села Поділля, Городок (Чортківський район)
Водогосподарська ділянка річки Серет	M5.2.0.06	села Озерна, Глибочок, Загір'я, Гніздичне, Решнівка, Новий Раковець, Полупанівка, Кобиловолоки (Тернопільський район), села Городок, Поділля, Стара Брикуля (Чортківський район)
Водогосподарська ділянка р. Дністер від гирла р. Серет до Могилів- Подільська (включаючи річку Збруч)	M5.2.0.07	с. Кобиловолоки (Тернопільський район), села Крогулець, Городок, Гермаківка, Кудринці, Окопи (Чортківський район)
Водогосподарська ділянка річки Збруч	M5.2.0.08	села Окопи, Іване-Пусте, Гуштин, Крогулець (Чортківський район), села Мшанець, Колодіївка, Новий Раковець (Тернопільський район), с. Москалівка (Кременецький район)

Отож, відповідно до наказу Міністерства екології та природних ресурсів України №103 від 03.03.2017 р. «Про затвердження меж районів річкових басейнів, суббасейнів та водогосподарських ділянок» [4] територія Тернопільської області гідрографічно розділена між двома басейнами – річки Дніпро (суббасейн р. Прип'ять) та р. Дністер. На Тернопільщині виділяють 7 водогосподарських ділянок – 3 басейну р. Дніпро та 4 басейну р. Дністер. У межах Тернопільської області у басейні річки Дністер виокремлюють [6,7] сім басейнів малих та середніх річок – Серету, Збруча, Нічлави, Стрипи, Коропця, Золотої Липи та Джурина; у басейні р. Дніпро – три басейни річок Горині, Ікви та Вілії. Таким чином, гідрографічне та

водогосподарське районування Тернопільщини є доволі деталізоване, закріплене у нормативно-правових актах та обґрунтоване у наукових дослідженнях і публікаціях. Що дозволяє впроваджувати вимоги Водної рамкової директиви Європейського Союзу, розробляти плани управління річковими басейнами, не лише великих, але й малих та середніх річок. Досліджувати геоекологічні проблеми та пропонувати заходи для оптимізації природокористування басейнових систем річок західного Поділля [7].

Література:

1. Водний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Географія Тернопільської області. Т.1. Природні умови та ресурси. За ред. проф. Сивого М.Я. Тернопіль: Крок, 2017. 504 с.
3. Настанова з управління басейнами малих річок – приток Дністра: метод. посібник. За ред. В.П. Мельничука, Г.П. Проців. Львів: Сполом, 2019. 166 с.
4. Про затвердження меж районів річкових басейнів, суббасейнів та водогосподарських ділянок. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України. №103 від 03.03.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0421-17#n14>
5. Районування гідрографічне. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua>.
6. Сокіл К. Структура землекористування та заповідність річкових систем Тернопільщини. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. 2010, №2. С. 265-272.
7. Ljubomyr P. Tsaryk, Ivan P. Kovalchuk, Petro L. Tsaryk, Bogdan S. Zhdaniuk, Ihor R. Kuzyk. (2020). Basin systems of small rivers of Western Podillya: state, change tendencies, perspectives of nature management and nature protection optimization. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 29.(3), 606-620. doi: 10.15421/112055.